

УДК 351

І. О. Турчак*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільного права і процесу**Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького***МЕДИЧНЕ ПРАВО В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ**

Вступ. Життя і здоров'я громадян проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а держава є гарантом забезпечення та утвердження прав і свобод людини. Незважаючи на розвиток приватної медичної практики, впровадження добровільного медичного страхування, використання новітніх досягнень медичної науки (трансплантології, репродуктивних технологій тощо), оновлення форм та методів управлінської діяльності в галузі охорони здоров'я, існуюча в Україні медична система не здатна забезпечити реалізацію прав і свобод громадян у сфері надання медичної допомоги належним чином. Медичне право покликане забезпечити ідеальний баланс інтересів усіх учасників відносин зі здійснення медичної діяльності. Саме тому дедалі актуальнішими постають питання юридичного забезпечення медичної діяльності в Україні та очевидно є потреба українського суспільства у професійних знаннях у сфері юридичного забезпечення медичної діяльності.

Основний виклад. Питанням надання медичної допомоги, вдосконаленню правового регулювання здійснення медичної діяльності присвячені дослідження О. Боброва, Н. Болотіної, З. Гладун, Л. Дешко, Г. Дічко, Р. Майданика, С. Михайлова, А. Семенової, І. Сенюти, С. Стеценко, О. Шамича.

Медичне право як самостійна галузь системи права перебуває в процесі невідомого розвитку. Саме тому існують різні погляди і позиції сучасних науковців щодо розуміння поняття «медичне право».

Р. Майданик визначає медичне право як явище вітчизняного права, яке є комплексним правовим утворенням, що становить порівняно автономну сферу в системі права і є сукупністю правових норм, покликаних регулювати правові відносини, пов'язані з реалізацією прав людини у сфері охорони здоров'я [2, с. 64].

На думку С. Стеценка медичне право України нині – одна з галузей права, котра має право на існування й об'єктивно потребує наукового, методологічного, практичного супроводження з метою посідання гідного місця серед інших галузей права [9, с. 303]. Він визначає медичне право як комплексну галузь права, що включає сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності [10, с. 21].

І. Сенюта вважає, що медичне право є комплексною галуззю права і є сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі надання медичної допомоги, яка застосовується з діагностичною, профілактичною, лікувальною і реабілітаційно-відновною метою, аби забезпечити право людини на охорону здоров'я [7, с. 10].

Існують також інші дефініції медичного права та розуміння його правової природи, висловлені та сформульовані сучасними вченими. Всі вони єдині у визнанні медичного права самостійною галуззю права, яка носить комплексний характер. Проте мета нашого дослідження стосується не так розуміння медичного права як галузі права, скільки медичного права як навчальної дисципліни та гострої актуальності вивчення цієї дисципліни як майбутніми фахівцями, так і практичними працівниками медичної сфери та професійними юристами, які не мають медичної освіти.

На думку Р. Майданика, призначення юридичної складової у сфері охорони здоров'я полягає у сприянні поліпшенню основних показників здоров'я населення шляхом ефективного нормативного регулювання відносин у сфері охорони здоров'я. Нормативно-правові акти у сфері охорони здоров'я повинні впроваджувати правові механізми зміцнення здоров'я населення та підвищення ефективності використання людських, матеріально-технічних і фінансових ресурсів у системі охорони здоров'я ефективність правових норм у сфері охорони здоров'я.

У своїх дослідженнях Р. Майданик виокремлює десять основних юридичних викликів (чинників), що зумовлюють правове забезпечення у сфері охорони здоров'я: 1) єдиного медичного простору як ключового стандарту; 2) систематизації законодавства; 3) імплементації і дотримання міжнародно-правових норм; 4) справедливого, прозорого та відповідального управління системою охорони здоров'я і впливу громадськості на ухвалення державних рішень; 5) рівноправності доступу і багатоканальності фінансування; 6) необхідної якості медичної допомоги; 7) високої якості і доступності лікарських засобів, вакцин та інших імунобіологічних препаратів, виробів медичного призначення; 8) гідності медичного працівника, його участі у формуванні стандартів медичної професії і контролю за їх дотриманням;

9) захисту права на охорону здоров'я та медичну допомогу відповідно до принципів, визначених конституцією; 10) належного рівня біобезпеки в країні як складової світової системи біобезпеки [3, с. 37].

В умовах існуючих юридичних викликів у сфері правового забезпечення охорони здоров'я в літературі виокремлюють головні чинники, якими викликана необхідність розвитку і вдосконалення підготовки юристів-фахівців у сфері медичного права: зростання кількості нормативно-правових актів системи охорони здоров'я України; потреби практичної діяльності лікувально-профілактичних закладів, де найчастіше й виникають проблеми медико-правового характеру; запити юридичної практики, які свідчать про зростання ролі спеціальних знань, пов'язаних з особливостями правового регулювання медичної діяльності; підвищення правової грамотності населення у сфері отримання медичних послуг, що проявляється й збільшенням кількості скарг та позовних вимог у випадку надання медичної допомоги незадовільної якості [1; 8].

Питання вдосконалення та трансформації вищої юридичної освіти, зокрема спеціалізації та підвищення кваліфікації дипломованих юристів-фахівців, виникають у процесі реформування системи охорони здоров'я і вищої освіти в Україні.

Так, Урядом затверджено 2 концепції – реформи фінансування системи охорони здоров'я [4] та розвитку системи громадського здоров'я [5]. Одним із ключових документів у сфері реформування медицини є концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я України. Вона закріплює модель національного солідарного медичного страхування зі 100% покриттям громадян. Згідно з цією концепцією збори страхових внесків здійснюватимуться через загальну систему оподаткування та збиратимуться у державному бюджеті. Страхові виплати за лікування окремої людини не будуть прив'язані до розміру її індивідуальних внесків. Регулюватиме стосунки між лікарем та пацієнтом створений єдиний національний замовник, який плануватиме та закупуватиме медичні послуги для громадян, напряму контракуватиме медичні заклади, оцінюватиме та контролюватиме якість послуг, підтримуватиме електронну систему збору та обміну медичної інформації тощо.

У частині реформування вищої освіти відбуваються не менш стратегічні зміни. Міністерством освіти і науки України презентовано проект Концепції розвитку освіти до 2025 р. Документ буде схвалений після процедури громадського обговорення. Проект концепції підготовлено Стратегічною дорадчою групою «Освіта» для надання консультативної та експертної підтримки Міністерству освіти і науки у розробці Дорожньої кар-

ти освітньої реформи. Концепція охоплює п'ять основних напрямів розвитку освітньої галузі, реформування яких здійснюватиметься упродовж наступних років. За словами директора департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки Олега Шарова, у 2017 р. до пріоритетних завдань належать: розробка стандартів вищої освіти; напрацювання методичної бази та надання практичної допомоги ВНЗ у створенні системи внутрішнього забезпечення якості; створення Національного репозитарію академічних текстів; використання технології ЗНО для відбору вступників на магістратуру за спеціальністю 081 «Право» [11].

Реформа вищої освіти в Україні направлена на наближення до прийнятої в світі освітньо-наукової структури. Таким чином, українці отримають більшу мобільність, а їхні дипломи відповідатимуть вимогам закордонних вишів. При цьому важливе значення матиме професійна спеціалізація та рівень якості знань теоретичного і практичного характеру.

Щодо навчальної дисципліни «Медичне право України», то вперше на державному рівні навчальна програма з цієї дисципліни була затверджена Міністерством охорони здоров'я України у 2004 р. для Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького з метою підготовки лікарів усіх спеціальностей, що є слухачами факультетів і закладів післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України. В оновленому вигляді ця програма затверджена у 2011 р. для слухачів рівня післядипломної освіти.

Окрім цього, існують короткі курси, так званого тематичного удосконалення для організаторів охорони здоров'я з медичного права. Деяко пізніше було розроблено навчальну програму для додипломної підготовки спеціалістів.

У 2009 р. затверджена типова навчальна програма «Медичне право» для студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, укладена на базі Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Вказаний досвід розробки та викладання навчальних дисциплін курсу «Медичне право» є своєрідною базою для запровадження у юридичній освіті. На базі МОЗ України було організовано міжвідомчу робочу групу зі створення навчальної програми курсу «Медичне право» для студентів вищих навчальних закладів, які готують фахівців за напрямом «Право», склад якої затверджено наказом МОЗ України від 23.09.2010 р. № 808. До складу робочої групи при розробці програми були залучені представники Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України, а також провідні фахівці України, які досліджують проблематику медичного права.

Результатом діяльності стала розробка типових навчальних програм з дисципліни «Медичне право України» для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, що навчаються за напрямом підготовки «Право», спеціальністю «Правознавство» (для освітньо-кваліфікаційних рівнів «Магістр» і «Спеціаліст»). Ці програми погоджені Міністерством юстиції України та Міністерством охорони здоров'я України, затверджені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 р. Враховуючи реформування вищої освіти в Україні, за відсутності освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», вірогідно, дисципліна «Медичне право» органічно увійде до дисциплін освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» та, можливо, до предметів окремих напрямів спеціалізації освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Щодо місця медичного права у системі юридичної освіти, то чітко формулює мету викладання цієї дисципліни І. Сенюта, яка визначає її як комплексну підготовку фахівців, які отримують необхідний обсяг правових знань, знатимуть практичні механізми правореалізації, володітимуть достатнім рівнем правової культури та правосвідомості для утримання балансу у взаєминах між суб'єктами медичних правовідносин і дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я [6].

Можемо цілком погодитися з думкою І. Сенюти, висловленою щодо доцільності включення навчальних дисциплін «Медичного права» до складу юридичної освіти. Наведено такі аргументи: аналіз юридичної практики у сфері охорони здоров'я свідчить про зростання кількості медичних справ; значним залишається обсяг законодавства у сфері охорони здоров'я, опанування якого не передбачене повною мірою жодною з нормативних чи вибіркових дисциплін; зміни «територіального» устрою в медицині; розширення приватного сектору; прогнозоване впровадження загальнообов'язкового медичного страхування.

Актуальною є потреба вивчення навчальних дисциплін медичного права юристами. Вища юридична освіта відреагувала на такі запити відносно недавно. Предмети зі сфери правового регулювання охорони здоров'я носили факультативний характер або були віднесені до вибіркової частини на розсуд студентів. Саме тому не було необхідності у розробці науково-обґрунтованих і методично якісних навчальних програм. До оглядових чи факультативних курсів включалися питання практичного характеру, як-то лікарська таємниця, кримінальна відповідальність медичних працівників за професійні правопорушення, юридичне значення медичної документації і тощо, а також коментарі нормативно-правових актів. Щодо здійснення медичної діяльності.

На думку С. Стеценка, медичне право нині може існувати як окрема частина в структурі предмету судової медицини; як спеціальний курс за вибором студента; як одна з дисциплін у програмі спеціалізації. Окрім цього, вчений вважає, що чинником, який стримує розвиток медичного права як учбової дисципліни, є незначна кількість фахівців у галузі юридичного забезпечення медичної діяльності. Оскільки в ідеалі викладати медичне право повинні фахівці з двома вищими освітами – медичною та юридичною. Беручи до уваги, що медична освіта, на відміну від багатьох інших (зокрема юридичної), отримується виключно на денній формі навчання, реальніша картина отримання лікарем вищої юридичної освіти (вечірньої або заочної форми), ніж отримання юристом вищої медичної освіти протягом 6-ти років у медичному ВНЗ [10].

При визначенні мети вивчення навчальної дисципліни «Медичне право» слід враховувати для кого розробляється навчальний курс, яким чином формується система навчального матеріалу, які акценти доктринального, теоретичного та практичного характеру зроблено у навчальній програмі.

З огляду на практику застосування положень медичного права можемо сформулювати приблизний перелік осіб, які є потенційними слухачами навчальних курсів з медичного права різного спрямування та змісту. Отже, ними є: юристи державних та комунальних закладів охорони здоров'я; юристи та менеджери приватних медичних закладів та фармацевтичних компаній; адвокати у справах з відшкодування збитків заподіяних ненаданням або неякісним наданням медичних послуг; державні службовці органів Міністерства охорони здоров'я України, Державної служби з лікарських засобів, Державної санітарно-епідеміологічної служби; керівники та працівники громадських (в т.ч. волонтерських) організацій, що здійснюють діяльність у сфері охорони здоров'я та ін.; особи, які здійснюють підприємницьку діяльність у сфері охорони здоров'я; митні брокери (декларанти), що організують імпорт та експорт лікарських засобів і медичного обладнання; особи, підконтрольні органам санітарного нагляду.

Таким чином, можемо стверджувати, що навчальна дисципліна «Медичне право» є органічним елементом як медичної, так і юридичної освіти. Як не дивно, медичне право як частина освітніх програм, активніше розвивалася у сфері медичної спільноти. Це, вочевидь, обумовлено великою кількістю проблем правового характеру, які існують у сфері охорони здоров'я. Практика здійснення медичної діяльності все більше вимагає від медичних працівників бути обізнаними з вимогами законодавства щодо власних прав і обов'язків, зокрема щодо видів та форм відповідальності за вчинені дії.

На підставі викладеного вище, можемо зробити певні узагальнюючі **висновки**. Питання медичного права та нормотворчої діяльності у сфері охорони здоров'я є важливими складовими вищої юридичної освіти в Україні. Актуальним напрямком вдосконалення вищої юридичної освіти в Україні є підготовка, затвердження і впровадження навчально-освітніх програм у сфері правового регулювання охорони здоров'я, зокрема вивчення навчальних дисциплін медичного права в освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр», у післядипломній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації відповідних фахівців. Особливої уваги заслуговує розробка правової складової післядипломної підготовки керівників для системи охорони здоров'я України та кадрового резерву, а також професійна підготовка висококваліфікованих відповідальних кадрів для державного управління системою охорони здоров'я та її приватного сектора, спроможних розробляти, аналізувати і реалізовувати державну політику у сфері охорони здоров'я.

Література

1. Вороненко Ю.В., Радіш Я.Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку / Ю.В. Вороненко, Я.Ф. Радіш // Український медичний часопис, 2006. – № 5(55). – С. 5–10.
2. Майданик Р. Законодавство України в сфері охорони здоров'я: система і систематизація / Р. Майданик // Медичне право. – 2013. – № 2. – С. 63–74.
3. Майданик Р. Єдиний медичний простір як ключовий стандарт прав людини і юридичний виклик у сфері охорони здоров'я України / Р. Майданик // Доктрина медичного права – 2013. – № 1(11). – С. 33–42. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
4. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я Розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1013-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>.
5. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я Розпорядження КМУ від 30.11.2016 № 1002-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80>.
6. Сенюта І. Медичне право України як галузь права, наука та навчальна дисципліна (лекція) [Електронний ресурс] / І. Сенюта // Методологічна скарбниця, 2013. – С. 176–188. – Режим доступу: <http://medicallaw.org.ua/old/metodychni-materialy>.
7. Сенюта І. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових

учень» / І. Сенюта, Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2006. – 16с.

8. Стеценко С. Г. Медицинское право: Учебник. / С.Г. Стеценко. – Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 572 с.

9. Стеценко С. Медичне право України: міфи та реалії / С. Стеценко // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20.04.2007, м. Львів. – С. 302 – 307.

10. Стеценко С., Стеценко В., Сенюта І. Медичне право України: Підручник / За заг.ред. д.ю.н. проф. С. Стеценка. – К.: «Правова єдність», 2008. – 507 с.

11. Шаров О. 2017-го систему вищої освіти очікують чотири ключові зміни / О. Шаров // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/using-novini/novini/2017/01/16>.

Анотація

Турчак І. О. Медичне право в юридичній освіті. – Стаття.

У статті обґрунтовано актуальність вивчення навчальних дисциплін медичного права юристами в умовах реформування системи охорони здоров'я та вищої освіти в Україні, виокремлено головні чинники, якими викликана необхідність розвитку і вдосконалення підготовки юристів-фахівців у сфері медичного права.

Ключові слова: медичне право, медичне право як навчальна дисципліна, реформа охорони здоров'я, реформа вищої освіти, фахівець з медичного права.

Аннотация

Турчак И. А. Медицинское право в юридическом образовании. – Статья.

В статье обоснована актуальность изучения учебных дисциплин медицинского права юристами в условиях реформирования системы здравоохранения и высшего образования в Украине, выделены главные факторы, которыми вызвана необходимость развития и совершенствования подготовки юристов специалистов в сфере медицинского права.

Ключевые слова: медицинское право, медицинское право как учебная дисциплина, реформа здравоохранения, реформа высшего образования, специалист по медицинскому праву.

Summary

Turchak I. O. Medical law in legal education. – Article.

The article substantiates the urgency of studying of medical law disciplines by lawyers in the conditions of reforming of the healthcare system and higher education in Ukraine, highlights the major factors that cause the need for the development and improvement of the training of lawyers in the field of medical law.

Key words: medical law, medical law as an academic discipline, health care reform, higher education reform, specialist in medical law.